

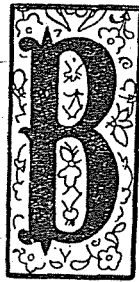
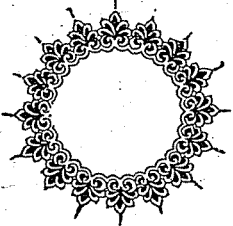
Maarif

Prof. Muhammed Zafer
Ahmed el - Ansari
Terceme:
İbrahim CANAN - Paris -

İslâm Memleketlerinde Eğitim ve Kültür Problemi

TAKDİM

Bu yazı serisi Prof. M. Z. Ahmed el-Ansari tarafından bir yıl önce Almanya'da verilmiş bir konferans'ın tercümesidir. Konferans, ehemmiyetine binaen Fransızca, Arapça, Almanca ve İngilizce'ye çevrilmiş ve bastırılmıştır. Konferansta tüm olarak İslâm memleketlerindeki eğitim incelenmektedir. Memleketimizdeki eğitim meseleleri ve program çalışmalarına yardımcı olacağı ümidiyle neşrediyoruz.
- İslâm Medeniyeti -

ir milletin kaderini tayin eden en mühim unsur eğitimidir. Çünkü fertlere kazandırdığı dünya görüşü ile onların hareketlerine tesir etmekte ve davranışlarına yön vermektedir. Hayatımızda bu kadar mühim bir yer isgal eden eğitim müessesesinin gerçek önemini ifade etmeye imkân yoktur. Bunun için bu nokta üzerinde fazla durarak meselenin herkesçe görülen önemini belirtmeye, İslâmiyetin eğitim ve öğretime verdiği ehemmiyeti uzun uzun anlatmaya kalkmak da lüzumsuzdur. Burada, Hz. Muhammed' (s. a.) den önce eğitim ve öğretimin dünyanın her tarafında vasat insanın faydalanabileceği bir hak değil, sayıları pek az olan seçme bir azınlığa has bir imtiyaz olduğunu belirtmemiz kâfidir.

Müslüman milletlerin son iki asırlık şayan-ı hayret gerileme devirlerinden önceki 1200 seneden daha uzun olan şaşalı bir devir esnasında eğitim, öğretim, kültür ve medeniyet sahalarında filen gerçekleştirdiklerini incelemek de çok uygun olacaktır.

MÜSLÜMANLAR YANINDA İLMİN ÖNEMİ:

"Oku" kelimesi ile başlayıp kalemin ehemmiyetine dikkati çeken ilk vahy, ve bizzat Hz. Peygamberin (S. A.) koyduğu ka-

ideler ve fiili tatbikatı, müslümanların vicdanında ilim talebine ve öğretime karşı koymak bilmez bir arzu husule getirmişti. Bu ilim öğrenme aşkının neticesi pek muhteşem oldu: BİR ASIR geçmeden müslümanlar, insanlığın o güne kadar teraküm etmiş bulunan fikir hazinesinin tamamına liyakatli vârisler oldular. Buna kendilerine has düşünce ve gayelerinin ışığı altında yeni bir yön vermek hususunda gayret gösterdiler: 12 asır müddetince ilim meş'alesini taşıyan, dünyanın insanlarca malûm her köşesine marifet nurunu yetiştiren onlar oldu. Bu, gayr-i müslimlerin de zamanımızda tasdik ettikleri tarihi bir gerçektir. Bir buçuk asır öncesine kadar müslüman memleketler çok yüksek bir edebî seviyeye ve çok mütekâmil ve parasız bir tedrisata istinad eden büyük sayıda ilim müesseselerine sahiptiler. Sadece arapça olarak neşredilen kitapların sayısı bütün Avrupa lisanlarında neşredilen kitaplardan daha önemliydi. Avrupalılar, müslümanlarca terkedilen bu ilmi miras sayesinde, onlardaki dahili tefrikalardan, uyusukluktan, neme lâzımcılıktan, içine düşmüş buldukları müsrifâne geleneklerden istifade ederek ilerledi ve neticede müslüman memleketlerin büyük kısmını istilâ ederek müslümanları siyasi esarete mahkûm etti.

ŞİMDİKİ GAFLETİMİZ:

Şimdi son otuz seneden beri dünyanın siyasi manzarası müslümanlar lehine oldukça değişti. Fırsattan istifade, müslüman dünyası büyük ekseriyetiyle siyasi hürriyetini elde etti. Siyasi isteklerin gerçekleşmesinden sonra esas ve temel dâvamız olan eğitim ve kültür probleminin birinci derecede nazarı itibara alınmış olması gerekecekti. Fakat hal böyle olmadı. Tersine siyasi hürriyetimizi kaybettiğimiz zamankinden daha büyük bir süratle dışarıdan gelen çok daha kesif, çok daha muazzam kültürel taarruzlara kendimizi belki de isteyerek bırakıverdik. Bu durum, öncekinden daha beter olan "kültürel esaret" le neticelenecektir.

Yabancı esareten kurtulan İslâm milletlerinden pek azı "tamamen müstakil bir hayat yaşamak ve insanlık dâvasına müsbet ve makûl bir hizmette bulunmak isteyen bir millet için" diğerlerinden ayrı kültürel bir varlığa sahip olmanın ve her çeşit istiklâli kazanmış bulunmanın zarurî olduğunu gösterebildiler. Bütün müslümanların bu gerçeği kavramış olmaları gerekirdi. Fakat onlar kendilelrinin Allah tarafından "bütün insanlığa hak ve fazilet yolunda rehber olmak, hak'ka ulaşmaya mani her çeşit haksızlık ve fenalığı bertaraf etmek" gibi herkese şamil bir görevle vazifelendirilmiş bir millet olduklarını anlayamadılar.

Ashında her biri sayfalar dolusu açıklamayı gerektiren bu kısa ve temel izahtan sonra İslâm Dünyasında bugün mevcut kültür ve eğitim usulünün özelliklerine temas edebiliriz.

İKİ ÇEŞİT EĞİTİM SİSTEMİ:

İslâm dünyasının öğretim usulünde en bariz iki ayrı sistemin beraberce varlığıdır. Bu sistemler, gayeleri, programları, gelenekleri ve hattâ fiziki çevreleri itibariyle birbirlerinden tamamen farklıdır. Yanyana varlığını devam ettiren bu iki sistem, biri diğerinin görüş noktasını takdir etmekten uzak, hayat görüşleri büsbütün ayrı iki farklı nesil vücuda getirmiştir.

MEDRESE SİSTEMİ:

Bu sistemlerden biri "geleneksel usule bağlı eğitim sistemi" diyebileceğimiz bugün tamamen değişmiş olan asırlar öncesinin şartlarına göre vücuda getirilmiş eski sistemdir. Programı genel olarak dini ilimleri ihtiva eder. Bir de belâgat, mantık gibi bazı yardımcı dersler vardır. Bir zamanlar bu okullar bir cemiyet idare edecek yeterlikte insanlar yetiştirdiği gibi islâmî konularda ve diğer çeşitli ilim dallarında her çeşit mütehasısı yetiştirmişti. Bu sistem, dünyanın bütün cepheleleriyle muazzam bir şekilde tekâmül ettiği son asırlarda kendi kendine bazı küçük tadilatla maruz kaldı ise de pek tabii bir netice olarak böyle bir eğitim usulü tesir ve otoritesini günümüzde kaybetti. Bugün yaşamakta olan sistem, muasır cemiyeti idare edecek elemanları yetiştirmek gayesi ile görevli değildir. Çünkü bu elemanlar iktisatçı, içtimaiyatçı, ilim adamı, idareci, mimar, teknisyen, mühendis, diplomat.. kısaca bugünün cemiyetini görebilecek yetenekte kişilerdir. Halbuki medreseler bugün sadece dini sahaya tahsis edilmiştir. İmam, hatip, müfti, müezzin ve dini öğretim yapacak olan öğretmenler yetiştirir.

MEDRESELERİN HATASI:

Burada belirtmemiz gereken bir husus - ki sebeplerini açıklamak uzun sürecek - bu okulların değişme ve tekâmül göstermeden kalmış olmasıdır. Bu haliyle bugünün realitesinden oldukça uzak ve hayatın tekâmülüyle ortaya çıkan yeni şartların zarurî isteklerine cevap vermeye elverişli değildir. Hemen hemen her memlekette müslümanlardan büyük ve kuvvetli bir grup - tamamen kasıtlı olmasa da - yabancıların da fiili yardımıyla yabancı eğitim sistemlerini olduğu gibi aktarmıştır. Burada gittikçe büyümeye devam etmekte olan ve düşünce ve fikir birliği üzerinde ve müslüman toplumun müsbet inkişafın-

da büyük zararlara sebep olan iki münevver kitle arasındaki muazzam uçurumu husule getiren bu gift sistemi ortaya çıkararak sebep ve şartların münakaşasına girmeyeceğim.

MEDRESELERİN OYNADIĞI MÜSBET ROL:

Bununla beraber bu beyanlarımız geleneksel eğitim sisteminin cemiyette asla faydalı bir rol oynamadığı veya oynamamakta olduğu fikrini vermemeli. En kötü ve acıklı şartlar içerisinde müslüman kitleleri din ve geleneklerine bağlıyan unsurların sapaşğlam korunmasını onlara (d'ni okullara) borçluyuz. Nitekim, müslümanlar maruz kaldıkları yabancı hâkimiyete rağmen şahsi, öz varlıklarını muhafaza edebildilerse bu, birinci derecede bu okullar ve bu okullardan yetişenler sayesinde olmuştur. Bunlar milleti - neticede islamiyeti terke götüren "idraksiz, batılılaşma hastalığı" çubalarına karşı firen vazifesi görmüşlerdir. Eğer aramızda bu sınıf bulunmasaydı, batılılarla olan temas çok daha yıkıcı olacaktı.

DIŞARIDAN GİREN YENİ SİSTEM:

Diğer sisteme gelince, bu dışarıdan getirildi. İslâm memleketlerinin hepsinde dışarıdan alınmış olan bu sistem birinden diğerine aralarında ufak tefek fark bulunsa da esasta birleşirler. Esas prensipler her memlekette aynıdır. Bu sistem her tarafta aynı neticeyi verdi ve aynı problemleri vücuda getirdi. Günümüzün bazı zaruri ihtiyaçlarını temin edebilme kabiliyeti onun kuvvet ve devamını sağlamaktadır. İlim adamları, mühendisler, iktisatçılar, v.s. yetiştirmek bunun görevidir.

YENİ SİSTEMİN GETİRDİĞİ FELÂKET:

Bu sistemin bu faydası dışında öyle korkunç zararları vardır ki, sistemi bütünüyle cemiyetimize zararlı kılmaktadır. En büyük felâhğı asıl geleneklerimiz ve parlak mazimizle aramızdaki bağları koparmış olmasıdır. Bu yeni eğitim sisteminin yetiştirdikleri, yabancı prensipler karşısında tek taraflı bir hayranlık (Garb hayranlığı) ve kölece taklitçilikle meşbu'durlar. Onlar bir yanda ilim ile ilmi tabikatin arasında öte yanda, akide ile kültürel prensipler arasında basit bir tefrik yapacak yetenekten tamamen muhrumdurlar. Ebedi nur ve medenileşme kaynağını garb'ta görürler. Neticede bu şahsiyetler bir münevverin asli sıfatı olması gereken "tenkit etme yeteneği" ni kaybettiler. Ve bir takım düşüncesiz taklitçi ve her şeyi hazır bekleyen parazitler oldular.

Bu sistem kültürel temelden mahrum genç bir nesil vücuda getirdi. Bunun neticesi olarak gerek kıyafet, gerek içtimai yaşayışla ilgili olarak Batı dünyasında ortaya çıkan her

bir mânâsız ve delice modalar bizim gençlerimiz tarafından taklid edildi. Böylece kendi pek değerli geleneklerimizin büyük bir kısmı kayboldu ve gittikçe kaybımız millet zararına büyümektedir. Bu kere, körü körüne batıyı taklid yerleştikten sonra bu çeşit gençlerin kulağında Allahın emirleri ve peygamberinin (A. S.) tavsiyeleri bütün kıymet ve kuvvetini kaybetti. Bundan böyle tehlikede olan sadece bizim gelenekçi hayatımızın vehe ve bütün olarak bünyesi değil, bizzat bizi İslâm'a bağlayan tarihi bağlar tehlikededir ve tehlide maruzdur.

BATININ TEKNİĞİNİ NEDEN GETİREMİYORUZ?

Asımızdaki olaylar karşısında bizi böyle kaygısız davranmağa sevkeden telâkki bizim batının tecrübe ve icraatlarından istifade edip onları tatbik sahasına koymamızı imkânsız hale getirmektedir. Nitekim bu asrileşme hastalığı halkımızı sabırla ilmi lâboratuar çalışmaları yapmaktan ziyade, meyhaneye ve dâns salonlarına devama sevketti. Üstelik bu garbılılaşma hastalığı bizde ne vazife aşkı, ne çalışma alışkanlığı, ne de sistemli ve ısrarlı bir gayret kabiliyeti husule getirdi. Halbuki bütün vasıflar batılı milletlerin meyvesini yedikleri ve onları bizden ayıran mümeyyiz vasıflarıdır. Biz bu üstün vasıfları inkişaf ettireceğimiz yerde bizi daha ziyade nefsanî arzularımızın tatminine ve egoistlikte derinliğe sevkeden yabancı hayatın, zahiren hoş görünen cihetlerini benimsemeye yöneldik. Halbuki Avrupa hayatının bizi cezbeden tarafı - bizzat basiret sahibi batılı müşahitlerin ifadesiyle - batı medeniyetinin yıkılmaya yüz tuttuğunu ifade eden deliller ve şahitlerdir. Tarih okuyanlarca malûmdur ki: tarihte başka milletlerle temas halinde olan bir millet temas ettiği milletin kültüründen kendi kültüründe bulunmayan üstün vasıfları asla alma yoluna gitmemiştir. Eski Yunan'ın Roma ile olan teması ve Roma'ya olan tesiri meşhurdur. Bu temasta Roma'yı cezbeden şey, ne Yunan düşüncesi, ne de umumî hayata iyice nüfuz eden demokrasi ruhu oldu. Buna mukabil, zahiri ve sathî meharetlar, şehvî ve cazip sefalet ve devrin vasat Yunanlısının karakteri olan çabucak vicdanî kanaatını değiştirme kabiliyeti Romalıları meftun etti. Batı ile olan temasımızda bizim durumumuz da bundan farklı olmadı. Avrupanın sadece zahiri, şehvî ve düşük taraflarını benimsemeye en büyük hisse bizim eğitim sistemimize aittir.

Diğer milletlere olan aşırı perestiş ve onların prensip, hattâ mizaçlarını şuuruzca benimsemeye başhyahdan beri hep hazır konan parazit bir ruh ortaya çıktı ve kendimize has bir fikir yaratma kabiliyeti yok oldu. Böyle

bir millettten en ufak orijinal, yaratıcı yahut teşvik edici bir şey bekleme ümidi de çok zayıftır. Halbuki bunlar batı medeniyetini husule getiren ruhun mühim vasıflarındandı.

SIYASİ İSTİKLÂLİN DEVAMI, KÜLTÜR İSTİKLÂLİNE BAĞLIDIR:

Bu yabancı sistem milli ve müstakil bir benliğe sahip bir millet olarak kendimize has keşif ve icadlarda bulunmamıza engel olmaktadır. Bu bizi "Kültür Köleliği" denen daha meş'um bir duruma götürüyor. Eğer istiklâl sadece düşman askerinin yurttan kovulmasını ifade etmiyor, daha başka şeyleri de gerektiriyorsa bu kültür emperyalizmin! memleketimizden tamamen sürüp çıkarmak için mücadeleye devami gerektiren pek çok şey var. İşte ancak o zaman hakiki istiklâlimizi gerçekleştirmiş olacak, maddî ve mânevî kalkınmamız için gerekli gayrete kendimizi verebileceğiz. Kültürel istiklâl olmadan siyasi istiklâl de devamlı ve gerçek olamaz ve daima başkalarının peyki olmaya devam ederiz.

BUGÜNKÜ DURUMUMUZ:

Daha önce vukua gelen hâdise'erin aydınlığında ortaya çıkan durum şöyledir: Bugün mevcut haliyle gelenekçi eğitim sistemimiz çok iyi düşünülmüş reform ve islahatlara ve 20. asrın ikinci yarısındaki bir toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek kabiliyete muhtaçtır. Burada zikretmiyeceğimiz tarihi ve siyasi sebeplerle bu sistem, insanöğünun ve teknikte başarmış olduğu fevkalâde ilerlemeyi hakkiyle takdir edememiştir. Aynı şekilde bugün mevcut bünyesiyle aldığımız takdirde bizi gerilik ve güçsüzlükte kalmaya mahkûm edecek olan bugünkü hayat şartlarının karşık eğitim sistemini de takdir edip kavrayamamıştır. Diğer taraftan bu sistemin yetiştirdiği kimseler tam olarak günlük hayatın akışına ve pek karşık mekanizmasına ayak uydurmuş da değillerdir. Bu kimseler devamlı olarak mevkilerini kaybetmekte ve islâmî eğitimin ışığı altında müslüman cemaatların hayatına yön vermek maksadiyle onlara rehber olup hakkı duyurmaktan ibaret olan malûm gayelerinden de gün begün uzaklaşmaktadırlar.

Diğer taraftan islâm memleketlerine sokulmuş olan yabancı eğitim sistemleri de milli varlığımızı muhafaza hususunda ve islâmî-

yete bağlılığımızın devamında ve insanlık davasında üzerimize düşen meşru rolü oynayıp hekesce hürmet edilen bir millet olma gayemizde büyük, pek büyük bir tehlike teşkil etmektedir.

YAPILACAK İŞ: İki Sistemi Birleştirmek.

Mevcut durumun daha fazla devamına tahammül edemeyiz. Çünkü bu durum birbiririyle uzlaşmasına imkân olmayan; ve tamamen zid devranlarıyla biri diğerinden ayrı iki sınıf vücuda getirdi. Bu durum bir takım vazife ve mes'uliyetler taşıyan bir millet olarak milli varlığımıza gerçek bir tehlike olacak derecede dahili karışıklıklara götürebilecek zıt kuvvetler husule getirmiştir. Bu durumdan yegâne kurtuluş yolu "eğitim problemimizi yeni baştan ele alıp, bugünün mevcut şartlarının bütünü muvacehesinde değerlendirerek tamamen (milli ihtiyaçlara) müstenid yepyeni bir eğitim sistemi vücuda getirmektir. Bu sistem beşeri marifetin devamlı yayılma ve geçme hâlinde bulunduğu sınırlara kuşku ile bakmamalı, fakat dışarıdan gelecek bu bilgi ve marifeti islâmîyetin ilim için emretmiş bulunduğu çerçeveye içerisine yerleştirmelidir. Bu ölçüye ulaşmak için "Harici bilgileri" mücerreret ve oldukları gibi değil, insan hayatının gayesi ile mutabık münasebetler çerçevesinde kendimize mal etmeliyiz.

Hız. Peygamber (S. A.) den nakledilen birçok hadislerde "ilim" mefhumu "faydalı" ve "yararlı"lıkla vasıflanmış ve faydasız ilimden Allahın himâyesi dilenmiştir. Eğer bugünün dünyası, ilmin yardımıyla toptan bir yıkım ve imhaya doğru koşuyorsa bu durum, islâm'ın belirttiği şekilde "ilmin gerçek rolünün ve insan hayatının gayesiyle olan münasebetinin" bilinmemesinden, ya da buna önem verilmemesinden ileri geliyor.

Bir eğitim sistemini bütün teferruatıyla münakaşa etmek bir kişi için gücünün dışında bir iş olsa gerek. Burada, müslüman münevverlerden bu meselenin toptan nazara alınarak birçok cihetleriyle gözden geçirilmesini teklif ediyorum. Bilhassa arzum, - bu sahada bir kalem tecrübesi yapmış olmaktan ziyade - teklif edilen eğitim sisteminin ulaşmak gayesiyle nazarı itibara alması gereken gaye ve hedeflerini ortaya koymaktır.

(Devam edecek)

RUBÂİ

SUS!.. DİNİME KÜFR ETME.. DEVİR, BAŞKA DEVİR!..
BİLSEN TITRERSİN, BİZE KİM HÂMİDİR?
CAN, DİNE FEDÂ.. KES ŞU MÜNÂFIKLİĞİNİ;
SABRİN SONU VAR.. ÖFKEMİZ İSLÂMİDİR!

Dr. CAHİT ÖNEY